

GUILLAUME, PAUL: *Manuel de psychologie*. Paris, 1944³. Presses Universitaires de France, 316 l.

Guillaume munkája külső alakjában és mondanivalóiban megfelel a szokásos egyetemi lélektani tankönyveknek. Anyagának kiválasztásában igen gazdag szempontok vezetnek. Figyelembe veszi a legújabb lélektani irányok eredményeit, bár ezeket nem mindenütt csoportosítja olyan egységekbe, fejezetekbe, amelyek egy modern lélektani tankönyvnek megfelelnek. A szerző szerint a lélektan tárgyai a tudatjelenségek vagy helyesebben a tudat állapotai, amelyek az önmegfigyeléssel, ezzel a szubjektív módszerrel közelíthetők meg, továbbá az a fizikai situáció, helyzet, amelyben a megfigyelt személy található és ez utóbbi viselkedése. A szerző itt megelégedik arról, hogy a lélektan alapvetéséről szóló munkájában elítéli a szubjektív-objektív szempontok felvetését és ezzel kapcsolatban azt, hogy a tudatjelenségekről lehetséges objektív módszerekkel is adatokat szerezni a lélektan számára. Felfogásának merevségét csak az enyhíti, hogy elfogadja a nyelv segítségével történő élmény-megismerést.

A lélektan és a fiziológia közös területének (idegrendszer, agyműködés) bemutatása után a szerző a lélektani témák tárgyalását az ösztönökkel kezdi. Ezek szerinte az állatokat jellemző aktivitások, amelyek nem a külső körülmények hatására folynak le, nem szerzett tulajdonságok, hanem preformáltak. Ezekről meg kell különböztetnünk az emberekben megtalálható és az ösztönökkel hasonlós cselekvésmozgatókat, amelyeket a szerző tendenciáknak (tendances) nevez. Az alapvető fogalmaknak kevéssé kielégítő meghatározása ellenére is a szerző ezeket igen sokoldalú vonatkozásaiban tárja fel és így sok tanulságos szempontot mutat rá. A francia moralisták hagyományaihoz hű marad, amikor a tendenciák között a legalapvetőbbnek tartja a La Rochefoucauld által hangoztatott egoisztikus tendenciát. Ide sorolja még a szimpátiát, amely oly fontos szerepet játszik Szondi sorsanalitikus eljárásában és az utánást is. A gyönyör és a fájdalom, továbbá az érzelmes lélektanában mindenütt gyakran bukkanunk fiziológiai vonatkozásokra⁴ és az állatlélektanból vett példákra. Így pl. egy képsorozaton összehasonlítja, hogy majmok és gyermekek miképpen fejezik ki mimikáival az érdeklődést, a bosszúságot és az örömet. Az észrevevés (percepció) lélektani sajátosságainál figyelembe veszi az alaklélektan eredményeit és tekintettel van az állatok érzékelésére is. Szerencsére itt az egész érzékelés-lélektan csak a fontosságának megfelelő aránylag kisebb helyet foglal el, nem úgy, mint a régebbi tankönyvekben, ahol azt igen gyakran túlméretezték. A szerző külön tárgyalja az észrevevés fizikai és fiziológiai feltételeit is. Szorosan kapcsolódik ehhez a témához a tér-észrevevés (a régi lélektan térszemléletnek nevezte) és a tárgy-észrevevés, amelynek megvizsgálását az alaklélektan fellépése előtt teljesen elhanyagolták.

Az emlékezet tárgyalása is új szempontokkal gazdagodik. A tudás és az emlékezés mellett a szerző behatóan foglalkozik a szokásokkal és így egészíti ki a „tudat emlékezését“ a cselekvésekre való emlékezéssel, amelyek nyomai az ember szokásaiban maradnak meg. Ide illik a feltételes reflexek tana és a szokás-formálódás igen nehéz lélektani kérdése is. Elkerüli a szerző azt a még ma is gyakran előforduló hibát, amely az „érzeteket“, „képzeteket“ lelki valóságoknak tartja és ezért helyettük helyesen érzékelésről és képzelésről szól. Ez utóbbi beletorkollik a fantázia lélektanába. Az asszociációs törvényeket is óvatosan fogalmazza meg. Így pl. az érintkezési asszociáció csak annyit jelent, hogy a tudat két hasonló vagy közvetlenül egymást követő állapota között kapcsolat létesülhet, amely azután később is megmaradhat. Így kerül el a szokásos képzet-kapcsolat kifejezés félreértésre alkalmas adó használatát.

Az aktivitás fokának nagysága szerint kap elhelyezést ebben a lélektanban az alvás, az álom, a tevékenység, a figyelem és végül az akarati cselekvés. Így jut el a szerző a személyiséghez és a karakterhez. Ez utóbbi bemutatását azonban erősen átjárják filozófiai jellegű megállapítások; mellettük a modern karakterológia eredményei teljesen hátrékelnek.

Guillaume munkájának utolsó fejezetei a gondolkodással, a nyelvvel és az intelligenciával foglalkoznak. Ezekkel a témákkal kapcsolatban már teljesen a filozófiai gondolkodásomód búvkörébe esik és ebből nem is képes kiszabadulni. Túlzott figyelmet szentel — a wüzburgi iskola szellemében — annak a kérdésnek, hogy lehetséges-e szemléletlen gondolkodás, milyen sajátosságokat mutat az ítéles lélektana, milyen az absztrakció és determináció (individualizáció) természete, stb. Megállapításainak absztraktságát csak helyenként enyhíti a Piaget által kidolgozott gyer-

meki gondolkodás eredményeinek felhasználása. E megállapításunkat megerősíti az a tény is, hogy a szerző a Köhler-féle szellemes majom-kísérletek eredményeit nem dolgozta beje a gondolkodás lélektanába, hanem ezeket külön említi meg az intelligenciáról szóló fejezetben. Az innen merített általános szabály, amely a gondolkodást az adott problémához való viselkedés-alkalmazkodásnak tartja, voltaképpen teljes egészében beleillenék a gondolkodás fejezetébe is. Aránytalannak és indokolatlannak érezzük az utolsó fejezetben a tudat problémájának a tárgyalását is. Ez inkább a munka elejére kívánkozott volna. Hiányzik végül az irodalom megemlézése is. Ezt a szerző az idézeti nevekkkel kapcsolatban a szövegben is elhagyta.

Guillaume lélektani tankönyve sok tekintetben a lélektan mai állását helyesen tükrözi vissza, azonban minden jóakarata ellenére sem tud teljesen megszabadulni azoktól a filozófiai hagyományoktól, amelyek a lélektannak, mint szaktudománynak a haladását sokszor nagy mértékben meggátolták. Ha ettől a hibától eltekintünk, vagy ezeket legalább is tudatosítjuk, akkor e munkából elég jó áttekintést nyerünk a lélektan modern eredményeiről.

Lénárd Ferenc.

ZAZZO, RENÉ: *Le Devenir de l'Intelligence*. Paris, 1946. Presses Universitaires de France.

Annak, hogy René Zazzo a háború és a német dúlás idejében elmélkedett az emberi értelem keletkezéséről és természetéről, a könyv néhol polemikus hangján kívül az előző néhány mondata a tanújele. „Rien n'est obscur que par notre ignorance, rien n'est fantastique que par notre épouvante“, olvassuk; mert „az, amit a valóságon túl találunk, az is csak valóság — de jóval gazdagabb, és az értelmén felül is az értelem van, csakhogy ott sokkal szélesebb és sokkal mélyebb“. Védekezünk tehát erélyesen századunk betegsége, az irracionálisizmus ellen, amely most Németországban szakította el a civilizáció láncát, de ilyen vagy olyan módon bizonyosan újjászületik, ha gyökereitől nem tépjük ki. Térjünk vissza az értelemhez.

A kiadvány — a *Bibliothèque de Philosophie contemporaine* 160 lapos kötete — két egymásfölkötti rétegben vizsgálja nem is csak az értelem keletkezését, hanem inkább igazi természetét. A *genèse de l'intelligence* című rész három fejezetben megteszi az utat az állattól az emberig, a gyermektől a felnőttig, a primitív embertől a civilizált közösségben élő művelt emberig. Természetesen csak a nagy állomásoknál áll meg, miután előzetesen kijelenti, hogy az életteni alkalmazkodás (adaptation biologique) problémáját megoldottnak tartja. „Az élet alkalmazkodás, írja: az ingerek és visszhatások folytonosan cserélődő játéka, egyensúly a fizikai környezet erői és az élőlény között.“ (1—6. l.) Az értelmes cselekedetben alkalmazkodási módot lát, az értelem (intelligence) olyan velünk született, öröklött képességnek tekinti, amelynek segítségével egyéni megoldásokat tudunk találni, vagy ilyeneket újra megtalálni. Nem taglaljuk bővebben a könyvnek ezt a részét, amely inkább a problémák újrafogalmazásában, mint megoldásában eredeti. Inkább a *Mesure de l'intelligence* című második résznék szentelünk nagyobb teret. Voltaképpen itt sem csak a mérés módjáról és eredményeiről van szó, hanem arról, hogy minek bizonyult az értelem a mérések tükrében?

Hol kezdődik a pszichológia nagy térfoglalása, megállapításainak tudományos hitele? kérdezi Zazzo. Az emberi szellemet megmagyarázni akaró kísérleti és a minden egyes esetet megérteni akaró klinikai módszer találkozásánál. A *Mind* egy cikkében 1890-ben Cattell írja le először a test szót, 1908-ban elkészül Binet francia pszichológus *échelle métrique*-je. A *test-módszer* alkalmasnak látszik arra, hogy elvezessen a tudományos eredmények pontosságához, és hogy egyben megtartsa az állandó kapcsolatot a konkrét-tal, az egyénnel: *egyszerre kísérleti és klinikai*. Zazzo a továbbiakban kimerítően ismerteti Binet sikerének titkát, hogy teljesen szakított az ú. n. laboratóriumi eljárásokkal, hogy nagy figyelmet szentelt a nem normális gyermekeknek, hogy bevezette az értelmi színvonalnak az életkorral való jellemzését. Ilyen előzmények után vált általánossá az intelligencia-hányados — Quotient Intellectuel — használata, amelyet az értelmi érettséget kifejező évszám — Age Mental — és az életkor — Age Chronologique — aránya ad. Normális 5 éves gyermeknek 5 év, 6 éves gyermeknek 6 év az értelmi érettséget kifejező évszáma, így intelligencia-hányadosuk 1, ha a fokozatos beosztásunk jó. Zazzo nagy hozzáértéssel fejtegeti az elkövetett és elkövethető hibákat, ezen az úton azonban nem követjük tovább. Tény az, hogy a lélektan eljutott olyan megbízhatóan látszó módszerhez, sőt képlethez, amelynek segítségével nagyjában előre láthatja az egyéni fejlődés ritmusát és határát. Kézen fekvő azonban, hogy a kifejlődés — tehát az ifjúkor — vé-